

מעשה שהיה

פתח ביתו מבחוץ

הרב אריה ליכטנשטיין

גם השנה עשתה משפחת לעפקאוויטש את יום חג הפורים ברכב (Car). בתחילת היום הם נסעו אל כל המלמדים והמורות של הילדים, דבר שלקח להם כמעט שעותיים. רק לאחר שסיימו את 'חובת' היום, הם נפנו לחלק את שארית משלוחי המנות לקרובי המשפחה ולידידים.

אייני מבין כיצד זה קרה - דברי האב - אך כבר לא נותרו לנו משלוחי מנות... אנו צריכים עדיין לתת משלוח מנות למשפחת גראס. אולי נתן להם אחד ממשלוחי המנות שקבלנו מאחריים? - בשום פנים ואופן לא! - נזדעקה האמא. היא השקיעה את כל כוחותיה במשלוחי המנות, הכל עשוי מדבש דבורים טהור ובצבע המתאים לתחפושות (Costumes) של הילדים... ועתה... אם נתן משלוח מנות אחר, הן משפחת גראס לא יזכו לראות את יקר תפארת מעשי ידיה להתפאר??? היה לא תהיה...

אולי נחזור לבית משפחת רוזענבלאט? בין כך הם לא היו בבית כשהבאנו אליהם את משלוח המנות. השארנו את 'משלוח המנות' על מפתן פתח הבית... נוכל לקחת אותו בחזרה! - הציע שמעון, אחד הבנים.

רעיון מצויין! - נשמעה אם הבנים שמחה - בין כך אנו לא כל כך מיוודדים עם בני משפחת רוזענבלאט... משפחת גראס קודמת! ובכלל, אני לא נותנת 'משלוח מנות' למי שאינו מחזיר לי... זה מעין זלזול כזה... רוזענבלאט מעולם לא טרחו להחזיר לנו משלוח מנות בחזרה - הוסיפה.

הנהג, אבי המשפחה, ישב על מקומו וחייך לעצמו - לא יאומן! - הרהר - כיצד לקחו את מצוות היום והפכו בהן את העיקר לטפל ואת הטפל לעיקר... אנחנו שולחים משלוח מנות רק למי שמחזיר לנו וכו' וכו'...

שמעון, שישב לידו, הבחין בחיוך שעל פני אביו. הוא מיד הבין...

אבא! - פנה אליו - מנהגיה של אמא מקורם טהור בדברי הפוסקים!

האב החזיר את פניו אל בנו כשאותות תמיחה ניכרים על פניו כאומר 'מה ירמזון מיליך?'.
המשך הערות בעמוד ב'

פסקי דינים

דיני שכירות פועלים (ד')

הרב חיים קאהן שליט"א

שכר המועט ביותר (מינימום)

קביעת המשכורת (ב')
גליון הקודם¹ התבאר שאם לא פירטו את גובה המשכורת, נקבע המחיר מכללא, דהיינו כפי המנהג בשכירות פועלים. להלן יבוארו פרטי הדינים כשפירטו את גובה המשכורת.

מותר לקבוע עם הפועל שמודע למחירי השוק לשלם לו שכר פחות מהמחיר בשוק². נראה, שגם אם מדינא דמלכותא אסור לפחות ממחיר מסוים, ויש בזה משום תיקון המדינה³, אינו רשאי הפועל לדרוש בדינו מהמעביד שישלם משכורת מינימום זו, וגם מסתבר שגם אין לנו לתקן תקנה זו⁴.

הונאה במשכורת

אסור להונות את מי שאינו מודע למחירי השוק, ולכן אסור להונות בשכר שמשלמים בעד עבודה כזאת בשוק⁵. הן הפועל והן המעביד מוזהרים על זה, ואסור לפועל להונות את המעביד שאינו מודע למחירי השוק, ולבקש ממנו שישלם לו שכר יותר מהמחיר בשוק, והן אסור למעביד לשלם לפועל פחות ממחיר השוק⁶.

סיכום
ה פ ו ע ל
פחות משכר
ה מינימום,
האם רשאי
הפועל לתבעו
שישלם יותר?

אסור לכתחילה להונות הן את הפועל והן את הקבלן, אבל באשר לתבוע שיחזיר את דמי האונאה יש להבדיל בין האונאה של 'פועל' לשל 'קבלן'. הפועל השכיר עצמו לעבוד אצל המעביד לשעות קבועות, ולכן דומה לעבד שהתורה מיעטה מלתבוע את הונאתו⁷, שהרי גם העבד משועבד לאדונו שיכול להעביד אותו בזמן שהוא עבדו⁸. לעומת זה הקבלן השתעבד למעביד למסור לו את העבודה שהתחייב לעשות לו⁹. לפיכך, הקבלן דומה למוכר שיכול לתבוע את הונאתו כפי זכויותיו בשיעור האונאה שהתאנה, כמו בשאר מקח שיש בו אונאה¹⁰. ברם יש ראשונים שכתבו שאף הקבלן אינו יכול לתבוע הונאתו¹¹.

הפוסקים נחלקו, האם מחשבים את כלי העבודה של הפועל כשכירות נפרדת, שגם אם אין תביעת אונאה בפועל אבל יש תביעת אונאה אם היה אונאה במחיר הכלים¹². דוגמא לכך היא השוכר מונית (טעקסי), שהנהג הוא פועל והמכונית היא הכלי שמשמשת את הנהג¹³. מאידך, מסתבר שדעת הנוסע לשכור את הנהג ולא את המכונית, ולכו"ע אין לנוסע תביעת אונאה¹⁴.

תביעת הפועל לשינוי משכורת

הפועל שקיבל לעבוד בעד השכר המועט אינו יכול לתבוע אחר כך העלאה במשכורת בטענה שכעת אין במשכורת כדי סיפוקו, אפילו אם מתחילה היה המשכורת ברמה זו והשתנה מפני שינוי בערך המטבע או ייקור המצרכים בשוק¹⁵. יש שכתב שתלמיד חכם הממונה על הציבור שנקבע לו שכר, ונמצא שאין בשכר זה כדי להחיות עצמו ובני ביתו, כופים את הציבור להעלות את המשכורת כפי צורך פרנסתו כדי שיהיה פנוי לעבודתו¹⁶.

תביעת המעביד לשינוי משכורת

נקבע ביניהם שיתאימו את המשכורת לפי המדד (אינדקס) שמעריך את פיחות כוח הקנייה של המטבע, קובע תנאי זה. ברם, כאשר באופן בלתי צפוי נפחת מאוד ערך המטבע, יש להסתפק האם המעביד חייב להתאים את המשכורת לפי המדד¹⁷.

[1] גליון מס' קנ"ה. [2] ראה רש"ם ב"ב פ"ז א' ד"ה ותסברא, שדרך הפועל להשכיר עצמו בכל דהו כשאין לו מה יאכל, עיי"ש, ולפי זה נראה דבכה"ג אף לפני משורת הדין אינו מחויב להסכים לתת לו כפי מחיר השוק, ועיין בשמרו משפט על חוקות הדיינים סי' ר' דלפי הרשב"ם זהו גם הטעם שאם הפועל אינו מודע למחיר השוק אין אונאה בפועל, ודן לפי זה שגם במשכיר כליו לא יהיה בו אונאה. והעלה דמפני זה נדו ראשונים מפירוש זה, וכן מבואר להלן (הערה 5 והלאה) לכמה ראשונים שאם הפועל אינו מודע למחיר עובר הבעה"ב על הלאו של אונאה או עכ"פ איסור אונאת דברים, ויל"ע כמה שכתב התה"ד סי' שכ"ג הובא בקצות סי' שי"ב ס"ק ב' כתב דמדברי הרמב"ם מוכח שאף בפועל דמים מודיעים, הרי שאין זה דרכו של פועל להשכיר עצמו בפחות ממחיר השוק, ובשו"ת בית שלמה ח"מ סי' ק"ח שכתב דגם בנה"כ י"ד ס"ס קע"ו דחה דברי הרשב"ם. [3] ראה רמ"א ס"ס ש"ט שבדבר שהוא לתיקון המדינה אמרינן דד"מ גם בדינים בין אדם לחבירו, ושכר מינימום בדיניהם הוא למנוע שיהיה בכלל אביון. [4] דהיינו שבי"ד יכוף את המעביד לקבוע מתחילה שכר זה לעובדים, ונראה הטעם דמה שתיקנו בדיניהם הוא מפני שאינם מצווים על הצדקה ובדרך זה דואגים שיהיה לעניים ממה להתפרנס, אבל אנו שמחוייבים מפני מצות צדקה לתמוך בעניי ישראל לא שייך תיקון המדינה (הגם שממעלת הצדקה לעשות עמו מו"מ להתפרנס מ"מ לא כופין על הצדקה דווקא בדרך זה), וממילא אם הפועל סבר וקיבל א"א לחייב את המעביד לשלם יותר ממה שהתחייב. [5] ראה רכ"ז סעיף כ"ט שאין אונאה בעבדים ובסעיף ל"ג לגבי פועל, אבל הסמ"ע ס"ק נ"א כתב ממהרש"ל שעובר על איסור אונאת דברים, וכתב בשבלי דוד סי' ש"ל ב' א' דה"ה בפועל, וכ"כ בשו"ת חקקי לב ח"ג סי' מ"ג, ועיין בהגהות רע"א סי' רכ"ז שם שדעת הרמב"ן שהמיעוט

מעשה שהיה

יש הלכה (שלחן ערוך - אבן העזר, סימן ס') בדין 'מעות שושבינות'. דהיינו, כפי שנהוג היום שבכרטיס החזרה (Return card) על הזמנות לשמחות אנו שולחים צ'ק לחתן וכלה, פעם היה מנהגם לתת מעות כדי לעזור ולסייע במימון הוצאות הנישואין. ונפסק: אחד שנתן לחבירו לפני נישואיו 'מעות שושבינות', הלה חייב להחזיר לו אף הוא כשינשא הנתן. אם לא החזיר לו, יכול לתבעו לדין על כך (וסיים שם המחבר דבריו וכתב: 'ולפי שבזמן הזה לא נהגו לתבוע תביעה זו, ראיתי שלא להאריך בזה)!

מה ענין שמיטה אצל הר סיני? נראה לך שגם ב'משלוח מנות' חייב המקבל להחזיר? הגאון רבי שלמה קלוגר דן בכך, ובתחילת דבריו הוא נוטה להשוות את שני הדינים. מכיון והמנהג הוא שהמקבל משלוח מנות מחזיר כנגדו, יכול הנתן לתבוע את המקבל שיחזירנו! אמנם, במסקנת דבריו הוא מחלק. כל דין 'מעות שושבינות' הוא דוקא משום שהיא נתינה גדולה וחשובה ולא היה נותן אילמלי ידע שיחזיר לו כשיצטרך הוא. מה שאין כן ב'משלוח מנות' שהוא מתנה מועטת (ספר החיים סימן תרצ"ה הובאו הדברים בפסקי תשובה (פיעטרקאווסקי) סימן קמ"ז).

שמה מאמי מרגישה שמשלוח המנות שהיא הכינה בכוחות מרובים, היא נתינה גדולה וחשובה... הרכב סב על עקבותיו ו'אספי' את משלוח המנות מפתח ביתה של משפחת רוזענבלאט. משם הוא המשיך לבית משפחת גראס, למסרו להם. אחר הדברים האלה, הסבו כל בני המשפחה לסעודת פורים. השיחה בין אבי המשפחה לבניו נסובה אודות מצוות היום, כדרכם של ישראל קדושים.

אני חושב שלא נהגנו כשורה כשנטלנו את משלוח המנות ממפתן בית משפחת רוזענבלאט - אמר שמעון לפתע.
מדוע? דוקא אתה חשבת שמאמי צודקת... - חייך אביו.
מטעם אחר. אבל כעת אני חושב, כאשר הנחנו בתחילה את משלוח המנות ברשותם של משפחת רוזענבלאט, לכאורה הם זכו בו. 'חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו' (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן רס"ח סעיף ג')...

אם כן, כיצב לקחנו זאת מהם? האם זה לא נחשב 'גזל'??
- הנחנו את משלוח המנות במפתן הדלת הסמוך לרחוב. המקום פרוץ, אינו משומר ואינו נקרא 'חצר המשתמרת'! חצירו של אדם קונה לו רק כשהיא שמורה (שם)! רוזענבלאט לא זכו במשלוח המנות עדיין, ומוותר היה לנו ליטול אותו בחזרה ממקומו!
הדברים עוררו מהומה, זה אומר בכה והאחר סותר את דבריו והעיר שושן נבוכה...

אף שהלכה היא שדוקא בחצר המשתמרת נקטינו 'חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו' וכנ"ל, מכל מקום יש מקום לומר שבני משפחת רוזענבלאט זכו במשלוח המנות שהונח במפתן דלת ביתם ואף שהוא מקום שאינו משתמר.
שיטת רב פפא בבבא מציעא (דף י"א ע"ב) דכאשר 'דעת אחרת מקנה' אינו נצרך להיות חצר המשתמרת. דהיינו, כל דין חצר המשתמרת נאמר דוקא במציאה או בהפקר שבאו לחצירו ורוצה לזכות בהן מן ההפקר. אם החצר אינה משתמרת, אין בעליה זוכה במה שבתוכה. אך כאשר בעל החצר מקבל מתנה מאחרים, והנותן נתן את מתנתו בחצירו של המקבל, זכו בה הבעלים אף אם היא אינה משתמרת.

להלכה, נחלקו הפוסקים אם הלכה כרב פפא. המחבר (סימן ר' סעיף א') נוקט כשיטת הרמב"ם שאף במתנה צריכה להיות חצר המשתמרת, והרמ"א (שם) נוקט כהתוספות והרא"ש דהלכה כדברי רב פפא.

אמנם, אף להרמ"א צריך שתהא החצר משתמרת לפחות לדעת הנתן, אזי החצר קונה אף שאינה משתמרת לדעת המקבל (עיינו סמ"ע שם סק"א). אם כן, משלוח המנות שמשפחת לעפקאוויטש הניחו על מפתן הדלת והלכו להם, אינו משתמר לא לדעת הנתן ולא לדעת המקבל ולא זכו בני משפחת רוזענבלאט.

אלא שבקצות (סימן ר' סק"ב) הביא את דברי השיטה מקובצת (בבא מציעא דף י"ב ע"א ד"ה 'חצר') בטעם דברי רב פפא וזה תוכן הדברים: כיון שמציאה והפקר, כל זמן שחצירו אינה זוכה בשבילו יכול כל אדם ליטלם לעצמו, כדיו הפקר. על כן, אינם נקנים לבעל החצר אם אינם משתמרים דוקא בשבילו.

מה שאין כן בנותן מתנה לחבירו והניחה בחצירו של המקבל, אף אם אינה משתמרת, מכל מקום אין אדם בעולם שרשאי לזכות בחפץ זה. אם בעל החצר לא זכה בזה, הרי שזה נותר ברשות הנתן! ממילא, המתנה הנתונה בחצר, שמורה למקבל אף אם החצר אינה משתמרת. וסיים שם בקצות 'ודבריו נחמדים מפד'.

לפי שיטה זו, הוא הדין אם החצר אינה משתמרת כלל וכלל, כל שדעת אחרת מקנה, זוכה המקבל במתנה.

למעשה: לכתחילה לא היה להם לבני משפחת לעפקאוויטש ליטול את משלוח המנות ממפתן הדלת של בני משפחת רוזענבלאט.

קו ההלכה

זהנותרת ממנה...
לפני שאבינו ע"ה נפטר הוא ביקש שנקבור אותו בארץ הקודש, לא כאן על אדמת נכר. אם אכן נקיים את רצונו, לא יהיה בירושתו די בכדי לפרוע את החובות שהותר אחריו.

שאלה: האם עלינו לקיים מכל מקום את רצונו, או שמא עדיף לקברו כאן, באר"ב, ולהותיר די מעות בכדי לפרוע את כל חובותיו?

תשובה: באופן כללי, היורשים מחוייבים לפרוע את חובותיו של המוריש, והדברים אמורים אף אם לא יקיימו משום כך את צוואתו. מהתורה דין זה שייך רק כאשר המוריש הותיר אחריו קרקעות. מתקנת הגאונים, שאף בירושת מטלטלין יורד הבעל חוב לגבות מהם. דין זה אמור, אף במלוה בעל פה ובית דין כופין את היורשין על כך (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ק"ז סעיף א').

כאשר מת אדם ולא הוריש מאומה, אין יורשיו מחוייבים לפרוע את חובותיו. אמנם, יש מקרים בהם ראוי שהיורשים יפרעו את החוב ויצילו את אביהם מעונש. כגון, אם לווה והיה בידו להחזיר ולא רצה, ולאחר מכן הפסיד את כל רכושו. או שמלכתחילה בשעה שלוה לא ידע מהיכן יפרע. בכהאי גוונא אם לא יפרעו בעבורו, ייחשב 'לוה רשע ולא ישלם' ומן הראוי שישתדלו היורשים להניח את דעת הנושים (ערוך השלחן שם סעיף ב').

אם בנכסים שהותר אחריו אין די כדי קבורתו וכדי פריעת חובותיו, בעלי חובות קודמים ויקבר מכספי צדקה ואף שבכך תיחדה ותתעכב קבורתו (רמ"א שם סעיף ב') וכפי שביארו בש"ך שם סק"ו. אמנם, אם הנושה הוא בן משפחתו של הנפטר, הוא מחוייב לתת לקברו מקודם משום 'ניווול המת').

ומכאן לנידון שאלתך, היורשים חייבים מקודם לפרוע את חובות אביהם, ואף שעל ידי כך לא יוכלו למלאות את משאלתו של אביהם לקברו בארץ ישראל. אם רוצים לעשות זאת מכספם רשאים, אלא שאינם חייבים לעשות זאת דכיבוד אב משל אב.

במידה והיורשים קברוהו בארץ ישראל ומחמת כן לא נותר מירושתו לפרוע לנושיו, יתכן שיתחייבו לפרוע את חובותיו מכיסם בהיות שגרמו לנושה שיפסיד את מעותיו (שם סעיף ד').

המשך ההערות מפסקי דינים

בעבד הוא לתשלומי אונאה אבל עובר על הלאה. ולפי התוס' גם אינו עובר בלאו, ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קכ"ד ד"ה ונחזור, חושש לדעת הרמב"ן אף בפועל ועל פתחי תשובה סי' רכ"ז ס"ק כ"א. [6] ראה סי' רכ"ז סעיף א' שאיסור אונאה הוא הן על הלוקח והן על המוכר. ועיינו בספר הלכות משפוט סי' רכ"ז בהקדמה פרק ג' הדרך שבו מעריכים את המחיר בשוק. [7] שם סעיף ל"ג. וראה רמב"ן ב"מ נ"ו ב' ותורמת הדשן שכו"ג. וכתב בשו"ת מים חיים חו"מ סי' כ"ו שאף המשכיר עצמו לפחות מג' שנים נמעת מאונאה. [8] סי' רכ"ז סעיף ל"ג. [9] הגדרת פועל לקבלן יבואר יותר בדיני חזרה בעיה. [10] ראה פרטי דיני אונאה בס' רכ"ז, וע"ע שם סעיף ל"ו וסמ"ע ס"ק נ"ט וס"ק ס"ו. [11] ראה בהגהות רעק"א סי' רכ"ז סעיף ל"ו ששיטת הרמב"ן והרשב"א שגם בקבלן אין עליו אונאה [12] רמ"א שם, כתב כדברי התרומת הדשן סי' ש"ח שיש בזה אונאה, אבל המחנה אפרים גדולה סי' י"א כתב שהכלי שמשמש האדם נחשב שכר אדם, ועיינו במשפט שלום ד"ה בהג"ה, שכתב שאין הכרע חו"מ סי' ט"ו ס"ק ח'. [17] עיינו טו"ו אה"ע סי' ק"ד ס"ק ב' ובית שמואל שם ס"ק ב' במחייב עצמו לזון בת אשתו והתייקר השער שפטור לזונה שלא ע"ד כן חייב עצמו, אבל האבני מילואים שם ס"ק ב' ושער המשפט סי' ט' ס"ק ד' חולקים שלא התחייב סכום ממון אלא לספק המזונות, ובגנ"ד יל"ע האם התחייבות לאינדקס דומה לחיוב ממון ולכ"ע פטור, או דומה להתחייבות מזונות.